

Thule-tryksagerne

– et bidrag til grønlandsk bibliografi og retslære

Af Jens Brøsted

Under arkivarbejde i Knud Rasmussens Arkiv, som befinder sig på Biblioteket i Hundested, fandt jeg en lille serie prunkløse tryksager, som hidtil har været upåagtede. Thuletryksagerne er således hverken nævnt i den grønlandske nationalbibliografi, *Groenlandica*¹, eller i Rolf Gilbergs mere selektive bibliografi om inughuit.²

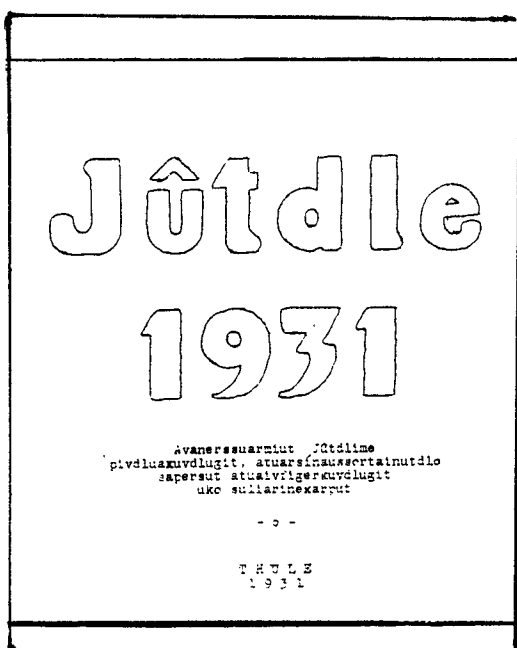
Tryksagerne var dog ikke ganske ukendte. Andre så vel som jeg selv havde haft en eller flere i hænderne uden at reflektere over, at der var tale om en tryksagsproduktion, som indledtes af læge Mogens Holm i slutningen af 1920'erne. Trykkene blev således et led i Knud Rasmussens kulturelle program for Kap York Distriktet Thule, som han så småt indledte efter hjemkomsten fra 5te Thuleekspedition. Omstændighederne omkring programmet og den samfundsmæssige udvikling i distriktet skal ikke behandles her, det kan blot nævnes at helt centrale elementer var dannelsen af Thule Fangerråd i sommeren 1927 og vedtagelsen af Thuleloven i 1929. Andre elementer af programmet var bygning af kirke og sygehus i Uummannaq og altså ansættelse af distriktets første læge, Mogens Holm.

Fangerrådet og Thuleloven var samtidig centrale faktorer ved starten af tryksagsproduktionen, som fik en samlende rolle mellem befolkningen og samfundets institutioner.

Her skal jeg kort belyse tilblivelsen af de første Thuletryksager. Derefter gives en oversigt over de hidtil fundne numre i den første serie af Thulepublikationer.³ Det ville være glædeligt, hvis nogen blandt læserne skulle have yderligere oplysninger, der kan komplementere dette lille bidrag til den grønlandske bibliografi.

Det første forslag om anskaffelse af en duplikator til Thulestationen finder vi i et tillæg til Rapport vedr. Lægevæsenet i Thuledistriktet. Efter vedtagelsen af Thuleloven på Knud Rasmussens 50 årsdag, havde der været et behov for reproduktion, og nogle forsøg med en form for hektografering var faldet mindre heldigt ud. Læge Mogens Holm, der kom til Thule i sommeren 1928, skrev d. 1.2.1930:

»Da de nye fredningsbestemmelser i-fjor skulde gennemføres, savnedes meget en kalender til brug for befolkningen, en kalender hvor de forskellige fredningsdatoer var tydeligt afmærkede.

Der var brug for et halvt hundrede eksemplarer. Det lykkedes ved hjælp af en schapirograf, som jeg var i besiddelse af, at fremstille det fornødne antal kalendere. Aftrykkene blev vellykkede nok, men viste sig ikke at være lysægte, saa de fleste af kalendernes text forsvandt fuldstændigt i løbet af sommeren i alle de huse, hvor den var sat op paa væggen, endda lyset skal først passere tarmskindsruden.

Ifjor viste det sig senere nødvendigt at udarbejde en del tilføjelser til den nye lovbog. Ogsaa her toges schapirografen til hjælp til to længere ændringer i den grønlandske del af bogen; de øvrige nødvendige rettelser og tilføjelser indførtes i hvert eksemplar med blæk. Naar bogen ikke ligger fremme med de schapirograferede blade udsat for lyset i længere tid, vil disse sider kunne holde sig ubegrænset, men det er jo altid uhel-

digt for en lovtext, at den *kan* blive mere eller mindre ulæselig ved lysets paaavirkning.

En anden væsentlig mangel ved den nævnte mangfoldiggørelsesmaade er, at det er vanskeligt at fremstille mere end 50-60 pæne og tydelige aftryk, undertiden naar man kun til 35-40.«

Ingen af disse schapirograferede tryk vides at have overlevet til idag.

Med denne erfaring blev der ikke produceret nogen kalender for 1930, skønt savnet ikke var mindre. Men motivet til forslaget lå klart. Mogens Holm fortsatte:

»Der vil et sted som i Thule, hvor mange nye bestemmelser er ved at skulle gennemføres, og hvor der efterhaanden tilstræbes større læsefærdighed hos befolkningen, ofte, baade nu og i fremtiden, blive brug for forskellige smaa-publikationer til befolkningen af lignende art som de allerede udførte.

En duplikator vilde være en udmærket hjælp paa dette omraade. Og man vilde saa kunne benytte skrivemaskine, hvorved spares plads, ligesom texten vilde vinde i læselighed.

Uden at vi havde talt sammen derom indbyrdes, har handelsbestyreren en dag til mig fremsat den tanke, saa jeg vil derfor tillade mig at foreslaa, at der blev anskaffet en duplikator, med tilstrækkeligt tilbehør (voxpapir, sværte, rigeligt papir osv.). Udgiften er ikke synderlig stor, og til brug heroppe behøves kun en enkel og billigere model. Brugsanvisning maa helst medfølge.

Før min afrejse i 1928 fik jeg hos WILBERG i Holbergsgade tilbudt en duplikator, praktisk talt ny, men hvor laaget

havde slaaet sig lidt, for saavidt jeg husker en 30-40 kroner (uden tilbehør); ogsaa LEVISON JUNR. fører sådanne apparater.

Dersom der anskaffes en duplikator, vil jeg meget gerne tilbyde at udføre det fornødne duplikeringsarbejde, efterhaanden som det maatte paakræves.»

Det var ikke kun bestyrer Hans Nielsen og Holm, som havde fået tanken. Uafhængigt af de to funktionærer, som var fødte medlemmer af fangerrådet, rejstes spørgsmålet et par dage senere. I det sammentrængte, danske referat af fangerrådsmødet for den 3.2.1930 hedder det:

»Det omtales derpå, at man på grund af kalendermangel kommer ud for mange vanskeligheder ved overholdelsen af fredningsbestemmelserne, da befolkningen uden kalender ikke er i stand til at vide de nøjagtige tidspunkter for bestemmelseernes ikrafttræden og ophør.

Af denne grund beder fangerrådet om at der må blive anskaffet en duplikator, så man heroppe dels kan blive i stand til at lave kalendere med tydeligt indførte datoer vedrørende fredningstiderne, dels iøvrigt vil lave mulighed for at fremstille forskellige bekendtgørelser til befolkningen, hurtigt og i tilstrækkeligt antal.«⁴

Mens Thuletryksagerne således havde en vigtig hjælpende funktion i forhold til fangerrådet, var tryksagerne hverken den eneste eller den afgørende kundgørelsesform. Omvendt udfyldte tryksagerne også andre kulturelle og religiøse funktioner.

Det stiftende fangerrådsmøde blev afholdt den 7.6.1927: »Til varetagelse af

Stammens forskellige Interesser nedsættes et Raad efter den foreløbige Befolknings Fordeling med Medlemmer fra de tre Distrikter: Inglefield Gulf, Thule, Kap York.« På mødet behandledes bl.a. forskellige foreløbige regler for fredning og fangst af edderfugle, ræve og hvalros.⁵ Pastor Jens Olsen skrev i 1960, at »Den 7. juni 1927 blev de første vedtægter trykt og opslået. De af eskimoerne, der havde lært at læse, læste dem op for de andre, og fangerrådet fik til opgave at påse, at vedtægterne blev overholdt.«⁶

Overvejelser om kundgørelsesformer måtte naturligt spille en vigtig rolle i Thulelovgivningens proces. Knud Rasmussen skriver i sin *Rapport over Rejsen til Thule, Sommeren 1929* afsluttende om fangerrådets behandling af Thuleloven og ændringer hertil, at: »man var enig om, at enhver efter Evne vilde betrage sig for, at alle Bopladser hurtigst tilegnede sig Kendskab til Lovene og Forstaaelse af disses Betydning for det fælles bedste.«⁷ Pligten til at kende og efterleve lovene behandles derfor i Thulelovens sidste afsnit, H, som indledningsvis anfører, at alle – efter fangerrådets medlemmer er vendt hjem fra rådsmødet – bør henvende sig til dem for at »skaffe sig at vide, hvilke Love der er vedtaget«. Formelt bestemmes det i §35, at Love og andre Beslutninger – uden for påtrængende tilfælde – træder i kraft 8 dage efter, at de, stadfæstet af stationens ejer, er sendt tilbage til Stationsbestyreren i Thule og modtaget af ham: »Der afleveres til Stationsbestyreren saa mange Exemplarer, trykt paa dansk og grønlandsk, at hver Voksen i Stammen kan faa et trykt Exemplar. Disse afhen-

tes af Raadsmedlemmet for hvert af de 3 Omraader paa Stationen ... og skal derefter hos ham afhentes af hver voksen Mand eller Kvinde i vedkommende Distrikt.«

I overensstemmelse med den beskrevne procedure blev Thulelovene kundgjort med småtryk produceret på Gyldendals Forlagstrykkeri.⁸ Efter statens stadfæstelse af Thuleloven og Knud Rasmussens død synes kundgørelse af senere ændringer og tillæg at have hvilet på de lokale Thuletryksager eller andre reproduktionsformer.

En tredje pragmatisk bekendtgørelsesform, ses at have været anvendt i forbindelse med sundhedsmæssige foranstaltninger. Den 28. juni 1930 blev en 12-årig dreng indlagt på sygehuset i Thule med tyfus. Mogens Holm skriver i et brev til Knud Rasmussen herom:

»Saasnt sygdommen var konstateret, forfattede jeg en lille »Bekendtgørelse fra lægen til befolkningen ved Thule« som bestyreren oversatte og som vi sammen gik rundt med i alle teltene, hvor den oplæstes⁹ ... Efter indledning om sygdommens symptomer og smittekilder fulgte nogle regler om hvorledes man kunde undgaa at blive smittet, af hvilke den eneste virkelig betydende gik ud paa at alle skulde lade sig vaccinere mod tyfus.«

Rapporten om lægevæsenet i Thule distrikt i 1929, referatet af fangerrådsmødet og Holms brev blev sendt til Danmark med forårsposten i 1930.

Ønsket er faldet i god jord, for en duplikator blev opsendt med skibet samme sommer. Mogens Holm takkede stationens administrator i et brev af

24.8.1930: »... Duplikatoren er vi meget glade for og glæder os til at benytte, saasnt skibstiden er ovre.«

Med forårsposten fulgte yderligere et brev fra Holm, dateret d. 2.2.1931, til Knud Rasmussen:

»Jeg vil gerne paa sygehusets vegne sige tak for den duplikator, stationen fik opsendt ifjor.

Det er en stor opmuntring i arbejdet gang paa gang at opleve, at noget rekvideret sendes op i en langt bedre og mere anvendelig skikkelse end oprindeligt ønsket! ...

Den tilsendte duplikatormodel arbejder ganske fortrinligt, det har interesseret mig særdeles at beskæftige mig med den, og jeg er nu saa indøvet i teknikken, at jeg vil kunne paatage mig at fabrikere (omtrent) fejlfrit arbejde dermed, hvilket specielt vil kunne faa betydning, dersom der skal trykkes grønlandsk text, naar læserne kun har ringe læsefærdighed, maa der jo nødigt være for mange utydelige steder i texten.

Vedlagt sendes 2 eksemplarer af hver af de hidtil udførte »tryksager«; først og fremmest kalenderen, af hvilken der er lavet 65 eksemplarer, fordelt til samtlige familier; nogle smaaskemaer (300 expl) til brug ved en systematisk undersøgelse jeg er i gang med, og endelig en lille bog (35 expl), indeholdende et slags folke- eller familieregister for THULEDISTRIKTET; den skal benyttes til indførelse af oversigter over forskellige undersøgelsesresultater, hvortil de egentlige sygejournaler har vist sig mindre hensigtsmæssige; til dette brug har bøgerne udseende som eksemplaret uden omslag med gul ryg; det andet eksemplar

er at betragte som en (meget enkelt form for) luksusudgave!»

Ved siden af sine opgaver som læge, medlem af fangerrådet og forskning var Mogens Holm en ivrig fotograf. Denne interesse benyttede han til at indsætte il-

lustration i nogle små årlige julebøger, som han sammen med præsten, Jens Olsen, producerede til husstandsomdeling.

Nedenfor gengives en liste over de hidtil fundne thulepublikationer.

Thuletryksagerne

Kalender 1931 separat trykt paa karton.

Thuledistriktets befolkning 1930. 22 upaginerede sider plus forord. Hvidt kartonomslag. Formentlig den ovenfor omtalte luksusudgave.

Jútdle 1931. Avannerssuarmiut Jútdlime pivdluarquvdlugit, atuarsínaussortainutdlo sapersut atuavfigerquvdlugit uko suliarinerqarput.

[Júlen 1931. Dette er udarbejdet for at ønske en glædelig jul til Thuleboerne, idet jeg beder dem der er i stand til at læse om at læse det for de andre.]

Thule 1931. 10 pp. Lille duplikeret hæfte med omslag i brunt kardus og illustreret med et foto af Ernst Hansens altertavle (p. 8).

Jútdle 1934. Avannerssuarmiut Jútdlime pivdluarquvdlugit, atuarsínaussortainutdlo sapersut atuavfigerquvdlugit uko suliarinerqarput.

Thule 1934. 9 pp. Lille duplikeret hæfte med omslag i brunt kardus og illustreret med religiøst billede af Viggo Bang.

Kalender 1935 separat trykt paa karton.

Jútdle 1935. Avannerssuarmiut Jútdlime pivdluarquvdlugit, atuarsínaussortainutdlo sapersut atuavfigerquvdlugit uko suliarinerqarput.

Thule 1935. 10 pp. Lille duplikeret hæfte med omslag i brunt kardus.

Kalender 1936 separat trykt paa karton.

Kingiornugssissarnigssamik inatsisit.

Thule 1936, 44 pp i lille hæfte. Arveretlige regler for Thule vedtaget af fangerrådet.

Kalender 1937 separat trykt paa karton.

Noter:

1. *Groenlandica - Kalaallit Nunaat pillugu atuagaatinut Nunatta Atuagaateqarfianiitunut qinerlerfissiat/katalog over Groenlandica-samlingen i Nunatta Atuagaateqarfia/Catalogue of the Groenlandica-collection in the National Library of Greenland.* Benny Høyer, aaqqissuisoq/red./ed., Nuuk, Nunatta Atuagaateqarfia, 1986, 585 pp.

Se nærmere om bibliografien i I. Kleivan, *The*

New Groenlandica Catalogue and other Bibliographies, Études/Inuit/Studies, Vol. 10:1-2 (1986), pp. 372-376.

2. *Polar Eskimo Bibliography*, Appendix til Gilberg, *The Polar Eskimo Population, Thule District, North Greenland*, MoG 203: 3, 1976, pp. 57-87.
3. *Sainang*, Thules lokalblad, blev grundlagt i 1957.
4. Her gengivet efter en afskrift, der venligst er stillet til rådighed af Rolf Gilberg, idet de originale protokoller idag tilsyneladende er bortkommet.
5. Udateret og usigneret notat på en side om stiftelsen. På et eksemplar i Knud Rasmussens Arkiv er der i hånden tilføjet *Thule. 20.8.1927*. Den første autoriserede fangerrådsprotokol er først dateret d. 11.4.1928.
6. *Knud Rasmussen og Thule/Knud Rasmussen Thulelo*, pp. 44-55/52-57 i Jørgen Fleischer, red.: *Knud Rasmussen*, Det grønlandske Forlag, Godthåb, 1960, på 56. Det er ikke usandsynligt, at J. Olsen har forvekslet datoen med den officielle vedtagelse af Thuleloven d. 7.6.1929, hvortil der forelå Rudolf Sands maskinskrevne lovudkast, samt altså håndskrevne og shapirograferede rettelser, jf. n. 8.
7. Rapporten, signeret af K. R. Hundested, Oktober 1929, p. 17; Knud Rasmussens Arkiv.
8. *Kap York Stationen Thules Love af 7. juni 1929*. Gyldendals Forlagstrykkeri, København 1929.

Tillæg og Ændringer af 7. juni 1932 til Love for Stationen Thule, herunder med stadfæstelse af Ministeriet for Søfart og Fiskeri, Grønlands Styrelse, Gyldendals Forlagstrykkeri, København 1932.

Ministeriets stadfæstelse af 8.9.1931, signeret Th. Stauning, findes i skrivelse nr. 929, j.nr. 754/1929; jf. Brøsted, *Da staten kom til Thule/Naalagaaffik Thulemut anngummat*, Tusaat/Forskning i Grønland, Nr. 2/88, pp. 2-5/6-12.

Thuleloven blev senest bekendtgjort i *Kundgørelser vedr. Grønlands Styrelse*, København 1947, pp. 91-111.

9. Bekendtgørelse fra lægen til befolkningen ved Thule af 2.7.1930 findes ordret gengivet i *Rapport vedr. Lægevæsenet i THULEdistriktet 1930*.